

4. Бумар Г.Й. Сучасні проблеми збереження екосистем Поліського заповідника, як наслідок резерватогенних сукцесій / Г.Й. Бумар, С.Ю. Попович // Заповідна справа в Україні – 2001. – Т. 7, Вип. 2. – С. 59–62.

5. Попович С.Ю. Екзогенні зміни лісової рослинності Поліського державного заповідника / С.Ю. Попович // Укр.ботан.журн. – 1983. – Т. II, № 4. – С. 77–82.

6. Нормативно-справочные материалы для таксации лесов Украины и Молдавии. – К. : Урожай, 1987. – 560 с.

Исследованы естественные процессы формирования древостанов в загущенных сосновых культурах сухих боров, которые росли без ухода.

Растительный покров, загущенные насаждения, отпад, монокультуры сосны, категории состояния, фитомасса.

A study of the natural processes of formation stands in pine cultures thickened dry forests that grow without care.

Vegetation, planting thickened, dead wood, pine monocultures condition category, phytomass

УДК 630*231.4:582.475.4(477.51)

ПРИРОДНЕ ПОНОВЛЕННЯ ЛІСУ ПІД НАМЕТОМ СОСНОВИХ НАСАДЖЕНЬ ДП „КОРЮКІВСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО” ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***В.В. Левченко, кандидат сільськогосподарських наук
Д.Л. Купрієнко, студент***

Наведено результати досліджень та оцінку природного поновлення лісу під наметом соснових насаджень ДП „Корюківське лісове господарство” Чернігівської області.

Природне поновлення лісу, деревостан, сосна звичайна, намет, лісова підстилка, живий надґрунтовий покрив.

Рациональне використання дарів лісу і їх відтворення – одне з головних завдань лісівників. Сучасна орієнтація на сталий розвиток лісового господарства зумовлює збільшення обсягів відтворення лісів на засадах екологічно орієнтованого лісівництва із застосуванням природного поновлення лісу.

Мета дослідження – вивчення закономірностей природного лісопоновлення у борових і суборових умовах під наметом пристигаючих, стиглих і перестійних соснових насаджень ДП „Корюківське лісове господарство” Чернігівської області.

© В.В. Левченко, Д.Л. Купрієнко, 2012

Матеріали і методика дослідження. З метою дослідження природного лісопоновлення було закладено 9 пробних площ, на кожній з яких закладалися облікові ділянки завбільшки 10,0 x 10,0 м у кількості 1,0 % від загальної площі. Густоту підліска на ПП визначали закладаючи десять рівномірно розташованих облікових ділянок завбільшки 2,0 x 4,0 м [4]. Одноразово із вивченням природного лісопоновлення, окомірно оцінювали рясність живого надґрунтового покриву за шкалою Г.М. Висоцького [1]. Ефективність природного поновлення сосни звичайної оцінювали за шкалою В.Г. Нестерова [3].

Результати дослідження. Орієнтуючись на природне поновлення лісу необхідно враховувати припустиму кількість доброякісного насіння, що засіває одиницю площі. За показниками феноспостережень, у соснових насадженнях ДП „Корюківське ЛГ” переважає середнє насінненошення сосни (3 бали). Слабке насінненошення (2 бали) відмічають у роки з пізньовесняними заморозками під час цвітіння сосни.

Під наметом лісу лісова підстилка впливає на проростання і укорінення сходів. Насіння сосни проростає, але сходи не завжди досягають мінерального шару ґрунту (“зависають”) і можуть загинути. Чим тонший шар лісової підстилки, тим швидше корені досягають ґрунту (табл. 1).

1. Залежність кількості природного поновлення сосни від товщини лісової підстилки у різних типах лісорослинних умов

№ п/п	Склад деревостану	Вік деревостану	Повнота деревостану	Потужність лісової підстилки, см	Кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹
Свіжий бір (А ₂)					
1	10Сз+Бп	86	0,51	2,0	2,4
2	10Сз	111	0,60	2,0	3,4
3	10Сз	71	0,76	3,5	1,4
Свіжий суббір (В ₂)					
4	10Сз	111	0,50	3,0	3,6
5	10Сз	91	0,62	4,0	7,8
6	8Сз2Бп	67	0,81	5,0	1,3
Вологий суббір (В ₃)					
7	8Сз2Дз	101	0,50	3,0	5,0
8	9Сз1Дз+Ос	86	0,61	4,5	7,3
9	8Сз2Дз	66	0,83	5,5	0,4

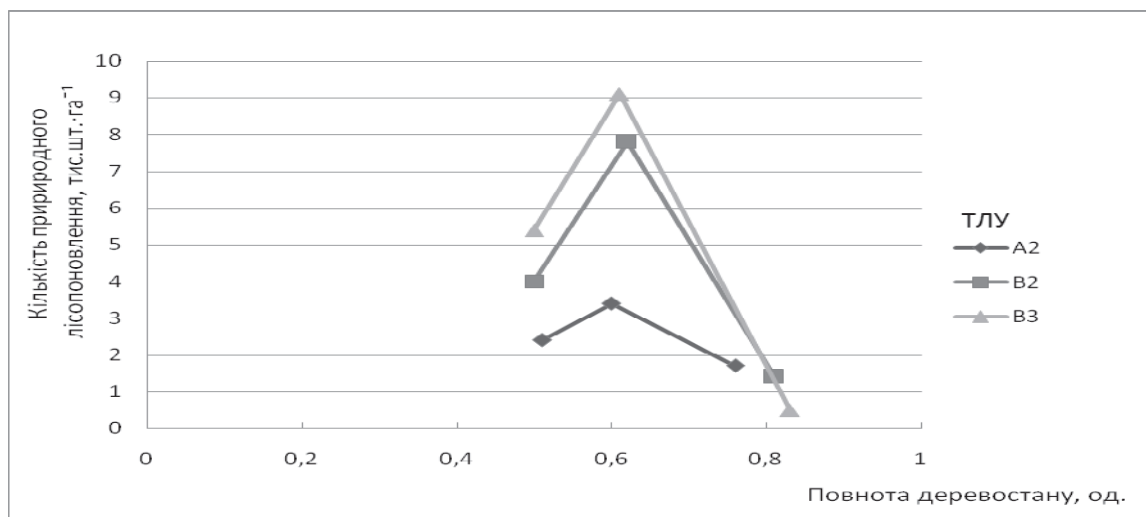
Із збільшенням повноти деревостану збільшується потужність шару лісової підстилки (табл. 1). У високоповнотних насадженнях (0,8 і >) товщина підстилки становить понад 5,0 см, у середньоповнотних (0,6 – 0,7) – від 2,0 см до 4,5 см, а у низькоповнотних (0,5 і <) – не перевищує 3,0 см.

Із збільшенням товщини лісової підстилки від 0,3 до 5,0 см, кількість поновлення сосни зменшується від 10,5 до 0,1 тис. шт.·га⁻¹ [2]. Ця закономірність підтверджується нашими дослідженнями. Із збільшенням товщини лісової підстилки у типах лісорослинних умов – свіжий бір (А₂), свіжий (В₂) та вологий (В₃) субори кількість поновлення сосни зменшується від 2,4–5,0 тис. шт.·га⁻¹ до 0,4–1,4 тис. шт.·га⁻¹.

На перебіг природного поновлення лісу впливає живий надґрунтовий покрив (ЖНП). Типовий для деревостану середньої та високої зімкнутості ЖНП, не впливає негативно на хід природного поновлення лісу. У разі надмірного розрідження деревостану ЖНП різко змінюється – збільшуються його розміри, з'являється лугова рослинність, бур'яни, які сильно конкурують із лісопоновленням у підземній і надземній частинах.

Негативний вплив трав'яної рослинності найбільше виражений у низькоповнотних деревостанах (ПП № 1, 4, 7), де вона інтенсивно розвивається (4 бали). Це призводить до зменшення кількості природного поновлення сосни до 2,4–5,0 тис. шт.·га⁻¹.

Для нормального росту і розвитку самосіву, підросту необхідні відповідне освітлення, мінеральні речовини і волога з ґрунту, відсутність конкуренції з боку ЖНП та ін. Оптимальне поєднання цих факторів характерне для деревостанів з повнотою близькою до 0,6, де відмічається найбільша кількість природного поновлення лісу – 9,1–7,8 тис. шт.·га⁻¹, у т.ч. сосни звичайної – 7,3–7,8 тис. шт.·га⁻¹ (рис. 1).

Рис. 1. Кількість природного лісопоновлення у різних ТЛУ залежно від повноти деревостану

На збереженість природного лісопоновлення впливає тип лісорослинних умов (ТЛУ). Це мотивується лісівницькими особливостями насаджень у різних ТЛУ – товщина лісової підстилки, рясність ЖНП, густина підліска, освітленість під наметом лісу, зволоженість ґрунту та ін.

У високоповнотних деревостанах найбільше відмічено сухого і сумнівного природного поновлення сосни – ПП № 3 (0,5 тис. шт.·га⁻¹ – 26,3 %), ПП № 6 (0,6 тис. шт.·га⁻¹ – 33,3 %), ПП № 9 (0,4 тис. шт.·га⁻¹ – 51,2 %). Це обґрунтовується тим, що у високоповнотних деревостанах сприятливі умови для росту молодого покоління сосни зберігаються лише протягом перших 2–3 років. Згодом воно відчуває значну нестачу світла, пригнічується у рості і гине [3]. У середньоповнотних деревостанах утворюються оптимальні умови як для проростання насіння і появи сходів, так і для подальшого росту та розвитку самосіву і підросту.

На кількість природного лісопоновлення впливає підлісок. Так, у соснових насадженнях з підліском із ліщини, підріст сосни сильно потерпає від густо облистнених кущів і поверхневої кореневої системи ліщини [5]. Поновлення сосни відбувається краще у насадженнях із середнім за густотою підліском – ПП № 3, 4, 5, 7, 8 (1,4 – 7,8 тис. шт.·га⁻¹), ніж у насадженнях із густим підліском – ПП № 1, 2, 6, 9 (0,4 – 3,4 тис. шт.·га⁻¹) (табл. 2).

2. Кількість природного поновлення сосни у лісових насадженнях з різною густотою підліска

Свіжий бір (A ₂)			Свіжий субір (B ₂)			Вологий субір (B ₃)		
№ п/п	густота підліску, тис. шт.·га ⁻¹	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹	№ п/п	густота підліску, тис. шт.·га ⁻¹	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹	№ п/п	густота підліску, тис. шт.·га ⁻¹	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹
1	5,3	2,4	4	3,8	3,6	7	4,0	5,0
2	7,0	3,4	5	2,7	7,8	8	4,1	7,3
3	3,2	1,4	6	5,5	1,3	9	11,6	0,4

Під наметом материнських насаджень відмічається нерівномірне розміщення природного поновлення сосни. Самосів і підріст сосни зосереджені, переважно, у вікнах намету деревостану.

Задовільне природне поновлення сосни (7,3–7,8 тис. шт.·га⁻¹) переважає у середньоповнотних деревостанах, слабке (3,6–5,0 тис. шт.·га⁻¹) – у низькоповнотних, незадовільне (0,4–1,4 тис. шт.·га⁻¹) – у високоповнотних деревостанах (табл. 3).

3. Оцінка ефективності природного поновлення сосни

Свіжий бір (A ₂)				Свіжий субір (B ₂)				Вологий субір (B ₃)			
№ п/п	повнота деревостану	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹	успішність природного поновлення	№ п/п	повнота деревостану	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹	успішність природного поновлення	№ п/п	повнота деревостану	кількість поновлення сосни, тис. шт.·га ⁻¹	успішність природного поновлення
1	0,51	2,5	Незадовільне	4	0,50	3,6	Слабке	7	0,50	5,0	Слабке
2	0,60	3,4	Слабке	5	0,62	7,8	Добре	8	0,61	7,3	Добре
3	0,76	1,4	Незадовільне	6	0,81	1,3	Незадовільне	9	0,83	0,4	Незадовільне

Висновки

1. Слабке насіннєношення (2 бали) сосни звичайної відмічається у роки з пізньовесняними заморозками під час цвітіння.
2. У низькоповнотних деревостанах природне поновлення сосни відбувається слабо (2,5–5,0 тис. шт.·га⁻¹), що пов'язано із задернінням ґрунту осоково-злаковою рослинністю.
3. Найкраще природне поновлення сосни (7,3–7,8 тис. шт.·га⁻¹) перебігає у середньоповнотних деревостанах, завдяки оптимальному поєднанню життєво важливих факторів для появи і росту молодого покоління сосни.
4. У високоповнотних деревостанах природне поновлення сосни перебігає незадовільно (0,4–1,4 тис.шт.·га⁻¹), що пов'язано із наявністю товстого шару лісової підстилки (3,5–5,5 см).
5. У природному лісопоновленні домінує сосна звичайна (8–10 одиниць).
6. Природне поновлення сосни у свіжих і вологих суборах результативніше (0,4–7,8 тис. шт.·га⁻¹), ніж у свіжих борах (1,4–3,4 тис. шт.·га⁻¹).
7. З метою забезпечення оптимального освітлення підросту сосни під наметом материнських насаджень необхідно проводити зріджування підліска.

Список літератури

1. Воробьев Д.В. Методика лесотипологических исследований / Воробьев Д.В. – К.: Урожай, 1967. – 388 с.
2. Морозов Г.Ф. Учение о лесе / Морозов Г.Ф. – М. – Л.: Гослесбумиздат, 1949. – 456 с.
3. Нестеров В.Г. Общее лесоводство / Нестеров В.Г. – М.: Сельхозгиз, 1961. – 384 с.
4. Практичний посібник по закладці тренувальних пробних площ, а також пробних площ на рубках догляду. – Ірпінь: ВО „Укрдержліспроєкт”, 1994. – 44 с.
5. Свириденко В.Є. Лісівництво: підручник / Свириденко В.Є., Бабіч О.Г., Киричок Л.С. – К.: Арістей, 2004. – 544 с.

Представлены результаты исследований и оценка естественного возобновления под пологом сосновых насаждений ГП „Корюковское лесное хозяйство” Черниговской области.

Естественное возобновление леса, древостой, сосна обыкновенная, полог, лесная подстилка, живой напочвенный покров.

The results of research and the assessment of natural regeneration under a Scotch pine canopy of forests Koryukivka forestry enterprise of the Chernigiv oblast are presented in the paper.

Natural regeneration, stand, Scotch pine, canopy, forest litter, ground cover.